

COĞRAFYA DERS KİTAPLARINDA HAZIRLIK ÇALIŞMALARININ TEMEL ÖZELLİKLERİ

Basic Features of Preparatory Activities in Geography Textbooks

Mehmet ÜNLÜ¹

Özet

Kazanımın düzenlemesi süresinde başta kazanıma iyi bir başlık konulmasından sonra, onu takip eden iyi bir hazırlık çalışmasıyla başlamak çok önemlidir. Çünkü hazırlık çalışması bir nevi kazanımın hangi tarzda gideceğinin işaretini vermektedir.

Hazırlık çalışması; kazanımın giriş kısımlarından birini oluşturması, kazanımda öğrencinin ilk karşısına çıkan kısmı olması, kazanımın hangi bilgileri kapsayacağı ve neleri daha ön planda tutacağını göstermesinden dolayı son derece dikkatli hazırlanması gerekmektedir. Bu yönüyle hazırlık çalışmalarının belirli nitelikte olması şarttır.

Hazırlık çalışmalarından beklenen özelliklere kısaca bakacak olursak; öğrencileri motive etmeli, yeni şeyler öğrenmeye istek uyandırmalı, düşündürmeli, dersin devamını takip etmede heyecanlandırmalı, eski bilgileri harekete geçirmeli, soru sormaya ve ders süresince bu sorulara cevap aramaya sevk etmelidir.

Anahtar Kelimeler: Hazırlık çalışması, coğrafya ders kitabı, eğitim, öğretim, coğrafya.

Abstract

While organizing the educational attainment it is significant to have a good title for the educational attainment and to do preparatory work because preparatory work indicates how to precede the attainment.

Preparatory work that forms the introduction that students meet firstly, should be prepared carefully because it shows what sort of knowledge will be covered and what points prioritised. In this respect preparatory works must contain a certain character.

Preparatory works should have briefly; motivate students, arouse them to learn new things, make them think, make them excite to pursue the lesson, activate their old knowledge, lead to asking questions and search for the answers for these questions.

Keywords: Preparatory activities, geography textbooks, education, teaching, geography.

---

¹ Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Coğrafya Eğitimi ABD., munlu@marmara.edu.tr

GİRİŞ

Her toplum çocuklarının beden, duygu, zihin gelişimi ve toplum açısından sağlıklı kişiliğe sahip olmalarını, hayata başarılı bireyler olarak katılmalarını sağlayacak şekilde yetişmelerini ister. Bu da ancak eğitim ile mümkündür. Eğitim hedefleri pek çok insan ve niteliklerini kapsamaktadır. Toplumun tümünü ilgilendiren eğitimin etkili olabilmesi için güçlü eğitim programlarına ihtiyaç duyulur. Eğitim programları eğitimi yapılacak dersin temelini oluşturur ve içinde yer aldığı dönemde o çağın eğitim gerekliliklerini karşılamak üzere düzenlenir. Fakat zamanla çağın gerekliliklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez. Nitelikli, sağlıklı ve istenilen davranışlara sahip nesiller yetiştirmek ve eğitimin çağın gerektirdiği bilimsel ve teknolojik gelişmelerin eğitim programların yer alması için zaman zaman programlarda yenilemelere gidilmektedir. Nitekim Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP)'da coğrafyanın ilk ders olarak okutulduğu dönemlerden bu güne kadar farklı dönemlerde çeşitli amaç ve gerekçelerle defalarca yenilenmiş ve değiştirilmiştir. İlk kez Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda yapılmış olan coğrafya dersi öğretim programının içerik ve beklentilerinin bugünün ihtiyaçlarını karşılaması mümkün değildir. Bu anlamda; 1869 yılında Saffet Paşa'nın Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde Darülfünun şubelerinde ilk olarak yer alan yer alan coğrafya dersi programı 1892, 1915, 1941, 1973, 1980, 1987, 1991, 1996 ve son olarak 2005 toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamaya yönelik olarak değiştirilmiştir. Hatta 2005 programı da 2011 yılında uygulamadaki bazı problemleri çözmek gayesiyle ile tekrar revize edilmiştir. Bu durum daha sonraki dönemlerde devam edecektir. Nitekim 2015 yılında MEB Talim Terbiye Kurulunca yeni bir taslak program sunulmuştur.

Ders programları ve buna bağlı olarak hazırlanan ders kitaplarının içerikleri, içine yerleştirildikleri eğitim sisteminin ideolojisini büyük ölçüde ayna tutup, yansıtmaktadır. Ders kitapları da bu bağlamda kitabın çıkarıldığı dönemin ideolojisini az veya çok desteklemek için sıkça kullanılmıştır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı öncesi Nazi Almanya'sında ve 1991'deki çöküşüne kadar Sosyal Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde bu durum çok belirgindi. Benzer şekilde 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Fransız coğrafya kitaplarında benzer durumlar görülmüştür. Türkiye'de tek parti döneminde ve ihtilaller sonrası çıkarılan ders programlarının ve kitaplarının da o döneme ait düşüncenin içeriklerini belirgin bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Bir ülkenin ders kitapları ister bakanlığın kadrolu yazarları tarafından yazılsın, isterse toplumların mevcut değerlerini içselleştirmiş olan yazarlar tarafından yazılsın bu kitaplar, hizmet ettikleri toplumların kültürlerini yansıtmaya eğilimindedir. Bu durum özellikle tarih ve coğrafya ders kitaplarında daha da belirgindir. Yazarlar tarafından ders kitabındaki sunulan konular, dönemin fikirlerini, amaçlarını ve kültürlerini derste çocuklar arasında tartışmayı, düşünmeyi ve analiz etmeyi teşvik etmektedir (Ünlü, 2010). Çünkü devletin eğitim sürecinde bireye aktardığı ideoloji yoluyla kendi varlığının devamını sağlaması bir yandan bireyi iyi bir yurttaş haline dönüştürmek üzere toplum adına önemli bir işlev görürken bireysel özgürlüklerin önüne çeşitli engeller koyabilmektedir. Bu noktada yapılması gereken, toplumsal düzeni kurup sürdürürken bireyin özgürlüklerini de eş zamanlı olarak garanti altına almak olmalıdır (Akın ve Arslan, 2014). Bu ideolojik yaklaşım durumu, ders kitabının kapağından kaynakçasına kadar devam eden konu içeriğinin organizasyonunun tümünde görülür. Kazanımın oluşturulmasında konu başlığından hemen sonra gelen hazırlık çalışması ise bu etkiden en fazla nasibini alacak kısımlardan birisidir.

Türkiye'de 2005 yılında uygulanmaya başlayan CDÖP Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu temel amaçlar çerçevesinde CDÖP'daki yenilenmeler; programın felsefi, teorik ve uygulama boyutlarını da kapsayana demokratik bir programı yansıtmaktadır. Bu programın diğer bir özelliği gelenekçi yaklaşım öğretimi yerine yapılandırmacı bir yaklaşım öğretimi tercih etmesidir. Yapılandırmacı yaklaşıma göre programın öngörülleri ise öğrencinin bilgiyi niçin öğreneceği bilinci geliştirilmesiyle; öğrenciyi ezbercilikten kurtarıp, sorgulamacı, uygulamacı ve aktif hale getirmektedir. Öğrenciyi öğrenme merkezine alan öğrenci merkezli yaklaşımları, dolayısıyla da, aktif öğrenme anlayışını benimsemiş ve uygulayıcı hale gelmiştir. Öğrenciler yeni bilgileri aktif olarak etkinliklerle oluştururlar. Öğrenme şekli var olan durumun kabullenmesi tarzında olmayıp, öğrenci şekillendirmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum öğrenme alanlarının ve dolayısıyla kazanımların organizasyonlarında da dikkate alınmıştır. Dolayısıyla hazırlık çalışmaları da bundan etkilenecektir.

Hazırlık çalışmalarının ise ön bilgilerin oluşturulmasında ve bu bilgilerin harekete geçirilmesinde önemli olduğu bilinir. Ön bilgilerde ise, kısa süreli bellek önemli bir rol oynamaktadır. Öğretmen, ön bilgi oluşturma işlemini öğrencilerin kısa süreli belleklerinde gerçekleştirmektedir. Harekete geçirilen edinilmiş bilgiler, kısa süreli bellekte ön bilgi durumuna gelmektedir. Zihinsel hazırlık sürecinde ön bilgilerin oluşturulması ve harekete geçirilmesiyle birlikte başlangıçta farklı zihinsel yapıları olan öğrenciler, sahip oldukları önerme ağları ve şemalar sayesinde, anlama aşamasında yeni bilgileri işleyebilecek duruma gelir (Onan, 2012). Uzun süre için kullanılabilir bilgi yapılandırması ve öğretilmesinin birinci aşaması coğrafya derslerinde ve diğer derslerde hazırlık çalışmalarıyla birlikte başlamış olur.

Kazanımların hemen başında yer alan hazırlık çalışması ister ideolojik dille ifade edilsin, isterse bilimsel bir dil ile ifade edilsin muhatabı olduğu öğrencinin dikkatini çekmek durumundadır. Dolayısıyla akademik, kültürel ve pedagojik anlamda bir takım niteliklere sahip olması beklenir. Bu öğrenmenin kalıcı ve etkili olması için gerekli bir durumdur. Kalıcılık ve etkinlik yazılan ders kitabında kazanımın giriş kısmındaki konu başlığından, ölçme ve değerlendirmeye bölümüne kadar

devam eder. Bu bağlamda hazırlık çalışmalarının dikkatle ve özenle hazırlanması gerekir. Şimdi hazırlık çalışmalarının niteliklerinden ve neler hazırlık çalışması olabilir kısaca bahsetmek faydalı olacaktır.

COĞRAFYA DERS KİTAPLARINDA HAZIRLIK ÇALIŞMALARININ NİTELİKLERİ

Ders kitaplarının giriş kısmında hazırlık çalışması düşüncesiyle yapılan her çalışma bir hazırlık çalışması niteliğinde değildir. Hazırlık çalışması olabilmesi için bir takım nitelikleri kendisinde barındırması gereklidir. Bu nitelikler arasında öğretim programına uygun olması, öğrencileri motive etmesi, merak uyandırması, coğrafi sorgulama yaptırması, yeni şeyler öğrenmeye isteği uyandırması, eleştirel düşünme yetisi kazandırması, öğrencileri güdülemesi ve eski bilgileri harekete geçirme durumları sayılabilir.

Öğretim Programına Uygunluğu

Bir dersin konu, amaç, işleniş ve değerlendirme etkinliklerini kapsayan yazılı dokümana öğretim programı denir. Bu programlarda öğrencilere hangi amaç-davranışların hangi öğrenme alanı ve kazanımlarla, hangi sınırlar içinde kazandırılacağı belirtilir. Program planlama, yürütme ve değerlendirme aşamalarını barındırır. Türkiye’de öğretim programları 1739 sayılı MEB Temel Kanunu’na göre hazırlanmaktadır. Bu kanun hazırlanacak olan programlardaki temel çerçeveyi çizer. Bu çerçeve akademik, kültürel ve pedagojik açıdan bulunması gereken değerleri bildirir. Yoksa hazırlanacak olan ders programlarının organizasyonu, stratejisi, yöntem, tekniği ve yapılacak olan etkinliklerin özellikleri tanımlamaz. Böylece hazırlanacak olan programlara ve onların çerçevesinde yazılan kitapların çeşitliliği ve nitelikleri artmış olur. Örneğin; bu kanun çerçevesinde hazırlanan 2005 öncesinde gelenekçi bir yaklaşımla hazırlanan ders kitapları, 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP)’nda ise yapılandırmacı yaklaşım temelinde öğrenci merkezli ve sarmal bir yapıyla hazırlanmıştır. 2005 CDÖP öğrenme alanı, onun alt basamakları olan kazanımların gerçekleşmesi ile temel beceri ve coğrafi becerilerin kazanılmasına yöneliktir. Hazırlık çalışmaları bu çerçevede gerçekleştirilir.

Oysaki 2015 yılında hazırlanan ve beğeniye sunulan Taslak CDÖP’nın ise “Tema ve Konu Tabanlı” bir yapıya dayandığı gözlenmiştir. Birçok eğitim modelleri geliştirilmiş ülkelerde kazanım temelli ve öğrenme çıktılarını dayanan ders programlar tercih edilmektedir. Çünkü günümüzde önemli olan öğrencilere sadece doğru akademik bilgiyi aktarmak değil, onlara en iyi yetkinliklerle donatacak uygulamalara ihtiyaç vardır. Coğrafi yetkinliklerin kazanılması ve geliştirilmesi programın öngördüğü çerçevede yapılmaktadır. Hazırlanacak ders kitaplarında yer alan hazırlık çalışmalarının da öğretim programlarının çerçevesinde olacağı için, CDÖP’larının nitelikleri hazırlık çalışmaları için son derece önem taşır.

Öğrencilerde Merak Uyandırmalı ve Motive Etme Durumu

Merak insanlarda birincil duygulardan birisidir. Bu duyguyu çoğu kez yeni bir şeyle karşılaştığımızda yaşarız. Bu duygu anlamı aramanın, öğrenmenin ve araştırmanın ilk basmadığıdır. Merak olduğunda, yapacak çok fazla ilginç şey bulunur. Merak sayesinde coğrafya dersinde sebep-sonuç ilişkisini cevaplamak kolaylaşır. Bu kapsamda hazırlık çalışmaları kazanımın ilk girişindedir ve öğrencinin derse merakının uyandırılacağı bölümlerden birisidir. Hazırlık çalışmalarındaki merakın uyandırılmasıyla öğrenci motive olur. Çünkü motivasyon öğrenmenin anahtarı olan yeni şeyler öğrenme isteğini geliştirir. Yapabilme inancını yakarlar ve kendine güven gelir. Öğrenci kazanım için hedeflenen bir amacın izlenmesi doğrultusunda sürekli ve uyumlu olarak, kolaylıkla dersi takip etme imkânına kavuşur. Bu sayede dersteki etkinlik ve uygulamaları merakla takip eden öğrenci kazanımdan beklenen öğrenme hedeflerine ulaşmış olur.

Derse Güdüleme Yapmalı

Güdü, insan davranışını bir amaca doğru başlatan, sürdüren ve denetleyen biyokimyasal enerji olarak tanımlanmaktadır. Dersin girişinde ve devamında heyecan oluşturur. İnsan davranışına kaynaklık yapan güdüler iç ve dış etkenli olmak üzere iki grupta toplanır. İç etkenli güdüler, insan davranışını harekete geçiren gücün kendisi olduğu durumdur. İnsanın başarı ya da başarısızlıklarına içsel yüklemeye yaparlar. Bireylerin kişilik özellikleri, yetenekleri, duyguları, heyecanları, fizyolojik dürtüleri-açlık-susuzluk, gibi kaynakları vardır. Temel hedef başarılı olma, meraktan kurtulma, hedeflerine ulaşma, sağlıklı yaşama vb. dir. Dış kaynaklı güdülerde ise, insanı davranışa geçiren güç dışarıdan kaynaklanır. Bireyi harekete geçirmek için başkasının onu cesaretlendirmesi ve harekete geçirmesi gerekmektedir. Bireyler başarı ya da başarısızlıklarını dışsal yüklemeye yaparak açıklar. Yüksek not alma, öğretmenin takdirini alma, statü elde etme, ödül alma, cezadan kaçma gibi kaynakları bunlar arasında sıralayabiliriz (Seven ve Engin, 2008).

Eğitim ortamında ise öğrencileri güdülemede, dersi ilginç hale getirme, konunun kullanılabilirliğini açıklama, konunun işe yarar yönünü belirtme, öğrencide beklenti oluşturma, başarı beklentisi oluşturma ve ödül kullanma durumları öğrencilerde güdülemeyi yapacak etkenler olarak belirtebiliriz. Çünkü öğrenme dışarıda var olan bilginin pasif bir şekilde kabullenmişlik durumu değildir. Öğrenci sürekli bir şeyler yapma gerekliliği vardır. Bu durumda öğrenci sürekli

öğrenmenin gerekliliği olan dersle iştigal etmesi gerekir. Güdülemelerin hazırlık çalışmalarıyla birlikte verilmesi sayesinde öğrencilerin kazanımlara ve ders becerilerine ilgileri daha da artacaktır.

Eski Bilgileri Harekete Geçirmeli

Yapılandırmacı öğretim yaklaşımı başta olmak üzere diğer öğretim yaklaşımları da bilgi öğrenilmeden önce öğrencilerin eski bilgilerin harekete geçirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Çünkü yeni bilgilerin yapılandırılması eski bilgilere dayalı olarak yapılandırıldığı bilinir. Öğrenciler sınıfa daha önce edindikleri deneyimler, fikirler ve kavramlarla gelirler. Öğretmen hazırlık çalışması safhasında öğrencilerin ön bilgilerini, kavrama düzeylerini ve varsa yanlış kavramalarını ortaya çıkartmaktadır. Böylece öğretim etkinlikleri, öğrencilerin seviyelerine göre hazırlanmasına imkân sağlar. Bu aşamada öğrencilere farklı hazırlık çalışması etkinlikleri yaptırılabilir. Bunlar soru sorma, tartışma, tahmin etme ve beyin fırtınası gibi etkinlikler olabilir. Bu bölümde yaptırılacak etkinliklerin öğrenciyi kazanımın dışına sevk etmemesine özen gösterilmelidir.

Coğrafi Sorgulama Yaptırmalı

Öğrenmeyi engelleyen sorunların başında sorgulama yapmamak gelir. Bu durum coğrafya derslerinde daha belirgindir. Çünkü coğrafyanın dağılışı, sebep-sonuç, bağlantı ilkeleriyle mekânsal düşünce ilişkisi için gerekli bir durumdur. "Coğrafi Sorgulama" ile "ne, nerede, ne zaman, niçin, nasıl, kim" gibi sorular sorularak olay ve olguların yeryüzündeki konumları ve dağılışı bulunur. Farklı soru kalıplarıyla aynı anda sorulan sorular beyin fırtınaları oluşturarak algıyı güçlendirir. Bu sayede hazırlık çalışmasında yapılacak kısa sorgulamalar sayesinde, öğrenci hemen dersin başında problemin farkına varır, problemi tanıyıp pasif alıcılardan konumundan kurtulur. Yeni bilgileri almaya hazır hale gelir (Ünlü, 2014). Öğrenciler daha dersin başındaki hazırlık çalışmasında kazanımla ilgili sürekli soru soruyorsa bu onların içinde bu konudaki öğrenme isteği bulunduğunu gösterir. Bu sayede öğrenciler yeni konuları daha kolay öğrenebilir.

Düşündürmeli ve Eleştirel Düşünmeye Sevk Etmeli

İnsanın düşünebilme özelliği en önemli vasıflarının başında gelmektedir. Bu özellik sayesinde doğruyu yanlış birbirinden ayırır. Eğitim ile insanlara doğruyu bulma, bilgisine anlam kazandırma ve bilgisini yeniden şekillendirme yetisi verilir. Bu sayede kişinin yeteneği, farkındalığı, potansiyeli ve sonuçta eleştirel düşünme becerisi ortaya çıkar. Coğrafya derslerinde hazırlık çalışmalarında düşünmeye sevk edecek etkinliklerin düzenlenmesiyle, yeni fikirlerin ve öğrenmelerin temeli hazır hale getirilmesi düşünülmektedir. Öğrenciler hazırlık çalışmalarında yapılan düşünceyi geliştirmeye yönelik etkinlikler sayesinde coğrafya derslerinde yeni konuyu algılayabilecek ve yeni bilgiler üretmeye hazır bireyler olacaktır. Böylece coğrafya derslerinde kazanımlarının organizasyonlarında yer alan; problem çözme, karar verme, kavramlaştırma ve eleştirel düşünme becerileri kolaylıkla kazandırılacaktır. Öğrenciler bu beceriler sayesinde; hedeflerini doğru tanımlayacak, konu içindeki sıralamalarını doğru yapacak, yargılama yapacak, iyi alternatifleri seçecek, farklı görüşleri karşılaştırıp, kendi düşüncesinde değerlendirerek doğru sonuçlara ulaşacaktır. Bu bakımdan hazırlık çalışmalarının öğrencileri düşünmeye sevk etmesi önemlidir.

Çok Uzun Olmamalı

Dersin başlangıç kısmında yer alan bir hazırlık çalışması dersin uzun bölümünü veya yarısını işgal etmemelidir. Çünkü hazırlık çalışması dersin ana konusu değildir. Bu bakımdan "araştırınız, yazınız ve anlatınız" yüklemeleri kullanılmamalıdır. Bunun yerine daha kısa zamanda yapılabilecek "kısaca sıralayınız, beyin fırtınası yapınız, listeleyiniz ve daha önce bu konuda neleri biliyorsunuz" yüklemeleri kullanılmalıdır.

Örneğin; "Türkiye'de farklı yer şekillerinin görülmesinin nedenini araştırınız." "Türkiye topraklarının oluşumunda ve kullanımında etkili olan faktörler nelerdir? Araştırınız." "Su kaynaklarımızın oluşumu nasıldır? Su kaynaklarımızdan nasıl yararlanıyoruz? Araştırınız." (Hacısalıhoğlu ve Midilli, 2011) ve "Ülkemizde, kısa mesafeler arasında yükseltinin fazla değişmesinin nedenlerini araştırınız." Yaşadığınız yerdeki yer şekilleri yaşamınız üzerindeki etkileri nelerdir? Araştırınız." (Arslan, 2014) şeklinde açıklama tarzı ölçme değerlendirme ifadeleri veya araştırınız şeklindeki proje çalışmaları dersin ilk 5-10 dakikalık zaman dilimi içinde yapılabilecek çalışmalar değildir. Bu bakımdan ders kitaplarının hazırlık çalışmaları içinde yer almamalıdır. Bunun yerine benzer konuda "Evinizdeki eşyalardan hangilerinin hammaddesi topraktır? Listeleyiniz." (Gültepe, vd. 2007) şeklindeki yönlendirmeler daha yerinde olacaktır.

COĞRAFYA DERS KİTAPLARINDA NELER HAZIRLIK ÇALIŞMASI OLABİLİR?

Hazırlık çalışmasının oluşturmasında çok çeşitli materyaller kullanılabilir, yeter ki bu malzemeler uygun yöntem ve teknik ile organize edilsin. Örneğin; bir fotoğraf, harita, grafik, tablo, bir kısa hikâye, haber ve deney vb. ile beraber sorgulama veya tartışmayla düzenlenmiş etkinlik öğrencinin dikkatini çekecek, konunun genel hatlarını öğrenciyeye yansıtacak ve genel fikirler verecektir. Böylece derse uyumlu bir geçiş ile başlanmıştır olacaktır.

Fotoğraflar ve Resimler

Fotoğraflar ve resimler farklı nitelikteki cismi ve olayları görüntülemeye yarar. Bu bakımdan fotoğraflar tanımlanan varlığın veya olayın gerçeğe en yakın halini gösterir ve öğrencilere derslerin gerçek hayatla bağlantılı olduğunu hatırlatır. Coğrafya derslerinde kullanılan kavramları sınıfta biraz gerçeklik getirmek amacıyla ders kitapları, diğer basılı yayınlar, slayt ve sunumlarda fotoğraf ve resimlerden fazlaca yararlanılır.

Öğrencilerin dersin ilk girişinde konuya ait dikkat çekici bir görsel ile başlamaları onların derse olan merakını artıracaktır. Belki kazanımda kazandırılmak istenen bilgiye ait ilk kısa süreli öğrenmelerin ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Örneğin; fiziki coğrafya konusundaki doğal unsurların tanımlanmasında kullanılacak olan bir doğa fotoğrafının yardımıyla yapılacak olan bir hazırlık çalışması sayesinde, kazanımın hedeflediği birçok ön bilgi açığa çıkacak öğrenciler esas konunun öğrenilmesinde önemli bir adım atmış olacaktır. Yine çalışmaya ait ifade “fotoğraftaki doğal ve beşeri unsurları tanımlayınız” şeklindeki bir tanımlama yapılarak fotoğraf kullanılabilir (Şekil 1).

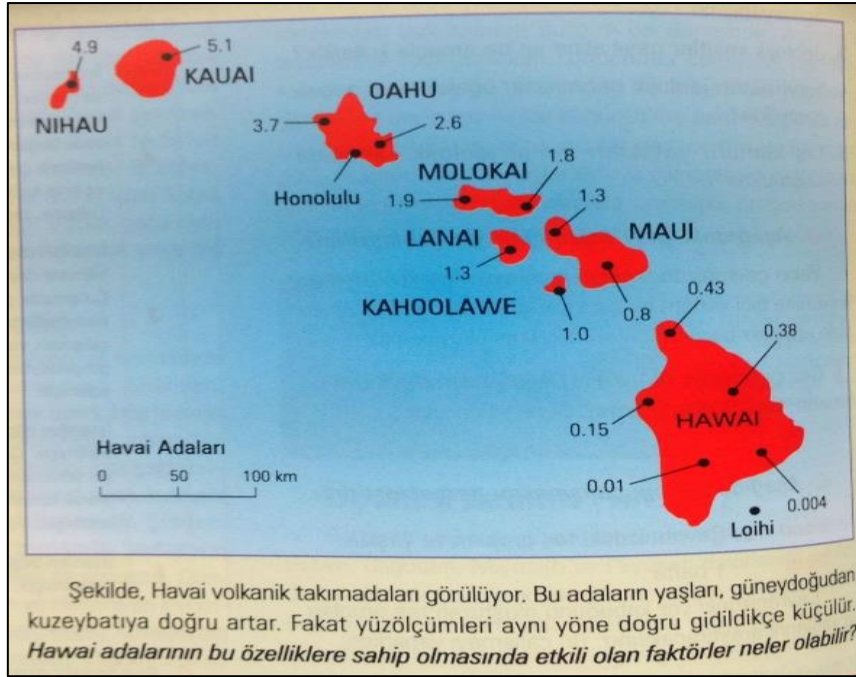
Şekil 1: Fotoğrafların hazırlık çalışmasında kullanılması

Haritalar

Coğrafyanın aletleri olan haritaları tam anlamıyla kullanmak, coğrafya biliminin öğretilmesinde önemli bir aşamadır. Coğrafyada haritasız bir anlatım dağılış ilkeleri açısından öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çekmelerine yol açmakta ve ezberciliğe yönelmektedir. Haritalar, coğrafya konularının daha kalıcı olarak öğrenilmesinde büyük rol oynamaktadır (Ünlü, Üçışık ve Özey, 2002). Öğretim amaçları doğrultusunda hazırlanan tematik haritaların, eğitim ve öğretimde kullanılması, coğrafya olay ve olguların dağılışlarının daha iyi açıklanmasında yardımcı olmaktadır.

Haritalar, coğrafi bilgileri daha görsel hale getirerek onların öğrenilmesinin en güçlü lisanıdır. Bunun için coğrafya konularının haritalanması adeta zorunlu hale gelmiştir. Nitekim coğrafi sorgulama yaparken nerede ve ne sıklıkta olduğunu ifade edebilmek için haritalar kullanılmaktadır. Bu bakımdan haritalar coğrafya dersinin olmazsa olmazları arasındadır. Çünkü mekânsal dağılışların tanımlanması ve yorumlanması için haritalardan yararlanılmaktadır.

Görsel ve bilgisel birçok özelliği içinde barındıran haritaların hazırlık çalışmalarında kullanılması öğrencinin ilgisi çekmesi ve bilişsel düzeydeki bazı eski bilgileri de harekete geçirmesi bakımından önemlidir. Örneğin haritayla ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra harita ve özellikleriyle ilgili olarak sorgulama veya beyin fırtınası yaptırılması hazırlık daha etkin bir hale getirebilir (Şekil 2).

Şekil 2: Harita üzerinde yapılmış bir etkinlik (Özey, vd., 2006).

Grafik ve Tablolar

Görsel materyaller içinde coğrafyada grafiklere ayrı bir önem verilir. Çünkü grafikler sayısal verilerin görsel sunumlarını sağlarlar. İki bağlantı arasındaki ilişkilerin bağlantılarının ifadelerini şekilsel olarak gösterir. Bu anlamda grafikler coğrafya biliminde sıkça kullanılan şekilsel ifadelerdir.

Yazı, liste ve tablo şeklindeki veriler grafiklerle daha görsel ve anlaşılır olmasından dolayı derslerde yaygın şekilde kullanılır. Tablolar ise çok uzun yazıların toplu bir şekilde sayısal verilerle toplanmış halidir. Başta beşeri coğrafya verileri olmak üzere ders kitaplarının içeriğinde fazla tercih edilir. Hazırlık çalışmaları bölümünde ders kitaplarında kullanılan bölümlerden biridir.

Örneğin; Bir nüfus olayının anlatılmasında veya iklim değerlerinin ifade edilmesinde kullanılacak küçük bir tablo veya grafik bu konuda benzer kazanım organizasyonu içindeki etkinliklerin habercisi olarak kullanılabilir (Tablo 1).

Tablo 1: Tabloda verilen gece ve gündüz sıcaklık ortalamaları beş yörenin bu farklı olma durumu sizce neden olabilir, tartışınız.		
Merkez	Gece (°C)	Gündüz (°C)
I	20	28
II	2	9
III	12	17
IV	9	18
V	10	15

Bir Hikâye

Dersin başında ilgisini çekecek kısa bir hikâyenin anlatılması öğrencilerin dikkatini çekecektir. Örneğin, "Yerin merkezine doğru gidilebilen en derin mesafe, 3800 m ile Güney Afrika'daki bir altın madenidir. Dünya'nın merkezine ulaşabilmek için bu mesafenin 1600 katı kadar bir tünel kazılması gerekir. Yerin merkezine yolculuğun imkânsız gibi görüldüğü bu durumda bilim adamları, günümüzde yerin iç yapısıyla ilgili bilgilere sizce nasıl ulaşmıştır?" (Özey, vd., 2006).

Bir Soru ve Bunun Devamındaki Beyin Fırtınası

Hazırlık çalışması içinde kısa süreli yapılacak bir konuyla ilgili soru ve bilgi fırtınası sayesinde öğrenci daha kolay motive olacaktır. Öğrenciler soru ve cevaplar sayesinde kendilerini kazanımın içinde bulacaklardır. Örneğin, Madenler konusunda "Dünya ölçeğinde geçmiş dönemde fazla öneme sahip olmayan, fakat bugün sanayide önemli bir yere sahip olan Türkiye'de fazlaca bulunan maden hangisidir?" şeklinde soruya aranan cevapların tartışıldığı veya sıralandığı beyin fırtınası iyi bir hazırlık çalışması olabilir.

Yazılı ve Görsel Medyadaki Bir Haber

Gazeteler içinde yaşadığımız dünyanın coğrafi içerikli güncel olaylarını sınıfımıza taşımamıza yardımcı olur. Gazeteler bize küresel meselelerde olduğu kadar insanlar ve yakın çevreler hakkında da olay ve olgu bağlamında yapılacak çalışmalara temel oluşturur.

Gazete, dergi ve televizyonlarda her gün çok sayıda coğrafi olayların olduğu haberleri görmekteyiz. Bunlar güncel hayatta olağan ve sıradan durumlardır. Güncellik ilkesi doğrultusunda bir haberin dersin başında hazırlık çalışması bölümünde yer alması öğrenciyi konunun içine çekeceği bir durumdur. Medya araçlarında yayınlamış olan coğrafya konularına ait haberlerden bulunabilir. Örneğin doğal afetler konusunu işlerken sel ve deprem felaketleri basından görüntüler şeklinde bir hazırlık çalışması yapılabilir.

Yaşanmış Bir Olay

Gündelik hayattaki birçok yaşanmış olayda coğrafyaya ait konuları bulabiliriz. Coğrafya derslerinin öğretim ilkelerinden olan aktüalite ilkesi gereği, böyle bir olayı hazırlık çalışmasında kullanmak faydalı olacaktır.

Örneğin; "Dünyanın en fazla yağış alan yeri, Hindistan'ın kuzey doğusunda yer alan Çerapunçi'dir. Yıllık 12000 mm yağış alabilmektedir. Hatta Ağustos 1860-Temmuz 1861 tarihleri arasındaki dönemde 22.987 mm yağış almıştır. Buna rağmen bu bölgede yılın bazı mevsimlerinde su kıtlığı çekilmektedir." Bunun nedeni sizce neden olabilir?

Deney

Dersi başında kısa bir deney ile başlatılması konunun anlaşılmasında katkı yapacak durumlardan biridir. Bu konuda özellikle anlaşılması zor olan fiziki coğrafya konularında yapılması konuları daha somut hale getirecektir. Örneğin; iklim konusunda havanın ağırlığı bahsinde biri şişirilmiş, birisi şişirilmemiş olan balonların ağırlıklarının ölçümüyle gerçekleştirilebilir. Balonları bir çubuğu iki uçuna bağlanır, çubuğun tam orta yerinde bir ip bağlanarak, ipten yukarı doğru kaldırıldığında içi hava ile dolu olan balonun tarafının ağır geldiği görülecektir. Bu sayede atmosfer basıncı ve daha sonraki rüzgâr sistemleri kolayca anlatılabilir.

Karikatür

Karikatür insanın ve eşya durumunun abartılarak çizilmesi, komik şekilde çizilerek çizgide mizah yapma olayıdır. Karikatürler, her yaş grubuna hitap edebilen eğlence, gülmece, hiciv (yerme), düşünme ve görsellik içeren sanat ürünleridir. Bu bakımdan farklı yerlerde ve eğitim araçlarında sıkça kullanıldığı görülür.

Örneğin: Küresel ısınmanın var kabul edildiği bu günlerde bu çevre felaketleri konusunda hazırlık çalışması bölümünde küçük bir buzuldaki penguen veya kutup ayısı karikatürünün konulması öğrencilerin konuya ilgilerinin çekeceği muhakkaktır (Şekil 3). Ancak her kaynakta olduğu gibi, hazırlık çalışmalarında kullanılacak karikatürleri seçerken dikkatli ve seçici olmalıyız.

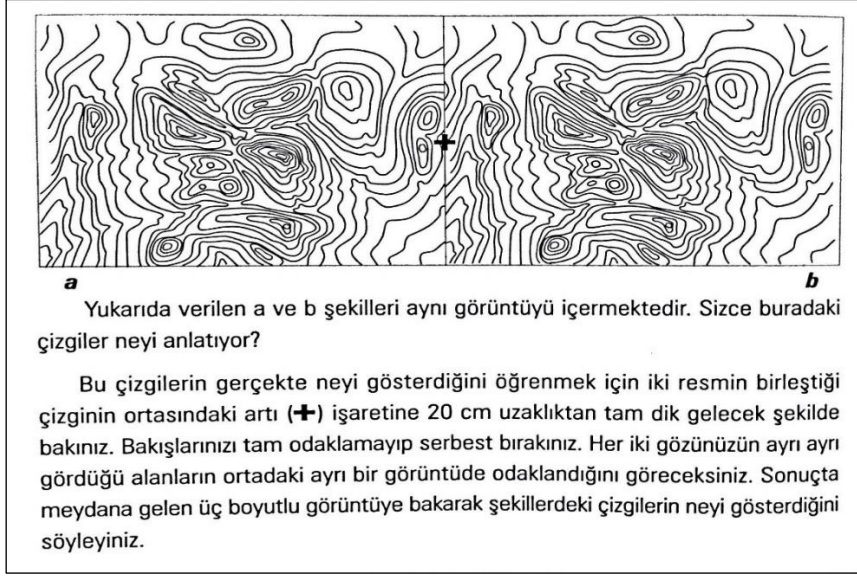

Şekil 3: Küresel ısınmaya dikkat çeken bir karikatür (Küresel Isınma Karikatürleri, 2016)

Kısa Bir Etkinlik

Kısa etkinlikler konuya girişte faydalanılabilecek diğer araçlardan biridir. Öğrenci bu sayede konunun içine dolaylı yünden hemen girecektir. Örneğin yer şekillerinin haritalarda gösterilmesi konusunda yapılacak etkinlik (Şekil 4) öğrencilerin

dikkatini çekecek bir nitelikte olabilir. Öğrenci haritaların bu şekilde izohipslerle çizilerek yer şekillerini haritalarda gösterebileceğinin farkına varır.

Şekil 4: İzohips yöntemiyle çizilmiş bir haritadaki etkinlik ile hazırlık çalışması örneği (Özey, vd. 2006)

SONUÇ

Hazırlık çalışması kazanımın giriş kısmında bir paragraf şeklinde veya çoğu kez bir bölüm şeklinde yazılan ön bilgilerin harekete geçirilmek istendiği bölümdür. Kazanımda öğrencinin ilk karşısına çıkan kısımdır. Kazanım içinde hangi bilgileri kapsayacağını, neleri daha ön planda tutacağını ve öğrencilerin kazanım içinde nelerle karşılaşacağını haberini verir. Kazanımla ilgili kılavuzluk yapar. Bu bakımdan hazırlanacak çalışma kazanım içinde ayrı bir öneme sahiptir.

Hazırlık çalışmaları öğrencilerde kazanımla ilgili merak uyandıracak, güdüleyecek ve ön bilgileri harekete geçirecek nitelikte olmalıdır.

Hazırlık çalışmaları farklı görsel ve devamında tanımlama ifadelerine dayalı olarak hazırlamak mümkündür. Bunlar arasında fotoğraf, resim, grafik, kısa hikâye ve karikatürler kullanılarak hazırlık çalışmaları yapılabilir.

Ders kitaplarında yer alan ve daha sonraki yer alacak yukarıda bazı niteliklerini saydığımız hazırlık çalışmalarının bu nitelikleri taşımalarına dikkat edilmelidir.

Kaynakça

- Akın, U. & Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: devlet-egitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 81-90.
- Arslan, M. (2014). *Ortaöğretim Coğrafya 10*. Ankara. Mega Yayıncılık.
- Gültepe, A., Kılıçaslan, S. vd. (2007). *Ortaöğretim Coğrafya 10 Ders Kitabı*. MEB Devlet Kitapları. Ankara: Semih Ofset.
- Hacısalihoğlu, İ.Y. & Midilli, A. (2011). *Ortaöğretim Coğrafya 10 Ders Kitabı*. Ankara. Koza Yayın Dağıtım.
- Küresel Isınma Karikatürleri, (2016). 16 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.nkfu.com/kuresel-isinma-ile-ilgili-karikaturler/> adresinden edinilmiştir.
- MEB, (2005). *Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP)*. Talim Terbiye Kurulu. Ankara.
- Onan, B. (2012). Türkçenin ana dili olarak öğretiminde bilgi işleme süreci. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 96-113.
- Özey, R., Demirci, A., Ünlü, M. & Çomak, N. (2006). *Ortaöğretim Coğrafya 9 Yardımcı Ders Kitabı*. İstanbul: Okyanus yayınları.
- Seven, M. A. & Engin, A. O. (2008). Öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 189-212.
- Ünlü, M., Üçışık S. & Özey, R. (2002). Coğrafya eğitim ve öğretiminde haritaların önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 5, 9-25.
- Ünlü, M. (2010). Coğrafya öğretiminde ders kitabının özellikleri. R. Özey & S. İncekara (Ed.), *Coğrafya eğitiminde kavram ve değişimler* içinde (s. 99-126). Ankara. Pegem Akademi.
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya Öğretimi*. Ankara. Pegem Akademi.